

Følg genstandens læringsspor – fra praksisfællesskab til livsfællesskab

Sara Hanghøj

I undervisnings- og læringssituationer indenfor praktisk-musisk-kunstneriske fag spiller genstande en stor rolle. De kan både være mål og midler i undervisningen, og de kan indgå som redskaber og materialer eller som håndværksprodukter i forskellige stadier af en tilblivelsesproces. Det er dels de læringsmæssige spor efter det færdige håndværksprodukt, der har denne artikels interesse, og dels de metodiske redskaber med hvilke sporene kan forfølges, der er i fokus. Set i et historisk perspektiv må det formodes at et sådant artefakt, fx en håndvævet sofapude, efterlader sig spor i nutiden af de idealer og den læringsmæssige sammenhæng, der blev bestemmende for dets udformning og brug.

Artiklen går kun ind i dele af den nævnte undersøgelses metode og resultater, men ser samtidig også tilbage på et stykke forskningsarbejde, og det er derfor vigtigt at pointere, at afsnittet Resultatbeskrivelse i denne artikel ikke fokuserer på de overordnede og samlede resultater af den nævnte undersøgelse, men fremhæver nogle få, samt at afsnittet Refleksion ikke reflekterer over den nævnte undersøgelses resultater, men istedet reflekterer over metodeanvendelsen i undersøgelsen. Det er med andre ord en retrospektiv metodekritisk artikel, som læseren kaster sig ud i.

Søkdord: metod, sløjd, artefakt, læringssituationer, kulturanalys

Perspektivgrund

De praksisfællesskaber (Wenger, 2006), hvor artefakterne i sin tid blev til, har måske nogle relationer til de livsfællesskaber, hvor artefakterne i dag anvendes, og måske er det netop artefaktets tilstedeværelse og brug, der vedligeholder relationen? Artiklen vil gennem materielle og narrative eksempler fra en kulturanalytisk undersøgelse af en håndvævet sofapude ”Den konstituerende sofapude – materialisering set i et kulturanalytisk perspektiv” (Hanghøj 2007; Kaukinen, 2009, s. 61–68) belyse sammenhængen mellem praksisfællesskab og livsfællesskab og vil diskutere, hvorvidt en kulturanalytisk narrativ angrebsmåde i kombination med aktør-netværk-teorien, ANT (Latour, 2005), er et anvendeligt metodisk redskab i jagten på artefaktets læringsmæssige spor.

Jeg vil henvise læseren til min artikel i ”Proceedings of the Crafticulation & Education Conference” fra *Techne Series A:14/2009* (Kaukinen, 2009, 61–68), idet metode og resultater fra undersøgelsen om den håndvævede og konstituerende sofapude er beskrevet mere bredt og overordnet i nævnte pulikation.

Et artefakt eller et produkt af undervisning kan i sin færdige tilstand indgå i nye sammenhænge, som ikke er knyttet til undervisning. Det har måske fundet anvendelse i et hverdagsliv, hvor det har en funktion i et livsfællesskab. Den håndvævede sofapude har fået sin plads i sofahjørnet, og det er her, man kan opsøge artefaktet i det forskningsøjemed at spore dets læringsmæssige kontekst. De idealer, der lå i undervisningens målsætninger for tilblivelsen af det pågældende artefakt og den læring, der fulgte med artefaktets tilblivelse er måske flyttet med ind i anvendelsessfæren for artefaktet.

”Hvorfor ikke spore artefakterne i den skole- eller undervisningskontekst, hvor de blev til?” vil nogen måske spørge, ”hvorfor gå den besværlige omvej gennem hverdagslivet?”

For det første er den undervisningskontekst, hvor artefaktet blev til måske for længst afviklet og vanskelig at spore udover levn af undervisningsmaterialer og lærebøger, mens artefaktet stadig kan være i brug hos den person, der i sin tid skabte det. For det andet er det netop via anvendelsen i hverdagslivet og i sammenhængen - eller kontrasten - mellem undervisningsverdenen og det levede hverdagsliv, der kan spores relationer, betydninger og brud, som kan åbne op for nye perspektiver på den håndværksmæssige aktivitet.

På den ene side er der i undervisnings- og læringsituationen, da artefaktet blev til, opstået en forståelse af praksis, hvadend den var tilsigtet eller ej, og i bruger-situationen, når artefaktet anvendes sker der formodentlig en praktisering af forståelsen. Det er undersøgelsens formodning, at det håndgjorte artefakt dels rummer spor efter forståelsen af praksis og dels kan dokumentere praktisering af forståelsen. Jeg er her inspireret af arbejdsmetoderne i artiklen Søndergaard, Dorte Marie (2000). Det er dog vigtigt samtidig at pointere, at søgningen af spor ikke kun er materiel, men foregår i en konstant dialog dels med de skrevne kilder, der kan forbindes med det håndgjorte artefakt, fx undervisningsmaterialer og lærebøger, dels med de mundtlige kilder, i dette tilfælde skaberen og brugeren af artefaktet, og sidst men ikke mindst i dialog med de teorier og den videnskabsteori, som lægges til grund for undersøgelsen. Disse kategorier supplerer hinanden i bestræbelsen på at finde svar.

Metod och analys

Læringsbegrebet er allerede blevet nævnt et par gange i indledningen, og her vil jeg pege på læringsteoretiker Etienne Wengers definition på læring set i et socialt perspektiv. Wenger medtager meningsforhandling som en vigtig del af læring, og det drejer sig ikke kun om meningsforhandling mellem mennesker, men også om meningsforhandling mellem mennesket og det tingsliggjorte, forstået som fx redskaber og produkter:

Det forholder sig sådan, at læring – uanset hvilken form den antager – forandrer hvem vi er, ved at forandre vores evne til at deltage, høre til, forhandle mening. Og denne evne er konfigureret socialt med hensyn til praksisser, fællesskaber og meningsøkonomi, hvor den skaber vores identitet (Wenger, 2006, s. 256).

Når Wenger taler om praksisfællesskaber, så er det bredt opfattet – de dækker ikke kun skole- og uddannelsesinstitutioner, men fx også dannelses-, produktions- og læringsinstitutioner som museer og arbejdspladser. Et praksisfællesskab opstår som en enhed, når tre dimensioner er indeholdt, nemlig gensidigt engagement, fælles virksomhed og fælles repertoire (Wenger, 2006, s. 89–104). Jeg anvender derudover også betegnelsen livsfællesskab, som i min egen optik kan rumme mere end et praksisfællesskab. Fx kan livsfællesskab betegne det levede liv indenfor familiære og venskabelige relationer samt fx i beboelsesområder.

Kultur og kulturanalyse er også begreber der kan opfattes vældig bredt. To svenske professorer i etnologi, Orvar Löfgren og Jonas Frykman, har igennem de sidste mange år på en banebrydende måde arbejdet med at udforske den materielle kultur gennem nye kulturanalytiske perspektiver på fænomenologi og materialitet (Ehn & Löfgren, 2001; Frykman & Gilje, 2003). De har inspireret mange materialitetsforskere, deriblandt mig selv, og som kulturanalytisk arbejdsredskab i undersøgelsen om den håndvævede sofapude tog jeg derfor afsæt i de svenske etnologers brede kulturanalyse, som giver plads for den enkelte forskers subjektive indlevelse og videnskabelige fantasi kombineret med muligheden for samtidig at opretholde videnskabelige validitet og troværdighed gennem dialog mellem genstand, teori og kilder.

Med kulturanalysen ønsker Billy Ehn og Orvar Löfgren at aftrivialisere hverdagslivet og forstyrre det selvfølgelige. Tidligere spurgte kulturanalytikeren om, hvad vi gør med tingene. Nu betones det af materialitetsforskere som Ehn og Löfgren, hvad tingene og fænomenerne gør med os. Det tidligere entydige identitetsbegreb indenfor kulturforskningen samt fokus på enkelte kulturers harmoniske sammenhænge er sat under kritik, og i dag fokuseres der i stedet på, hvordan identitet konstrueres og forandres, og hvordan menneskers måde at leve på

indebærer modsigelser, kompleksitet og konflikt (Ehn & Löfgren, 2001, s. 11–149). Metoden er velegnet til at afdække rodtråde og sammenhænge mellem de enkelte dele i en kultur. Jeg skal prøve kort at skitsere hvordan jeg brugte denne form for kulturanalyse i to andre undersøgelser.

I min analyse ”Bordløbere og kvindeliv 1940–1965” (Hanghøj, 1996) af to vævede bordløbere, fremstillede i Danmark i 1940’erne og 1950’erne, var det især sammenhængen mellem kulturens opfattelse af kaos, orden og køn, der var iøjnefaldende. Kulturens ordensprincipper gik igen i bordløbernes mønsteropbygning, i deres anvendelse og funktion, samt i tidens og den grundtvigianske kulturs idealer for boligindretning og kvindelivsform. Her var det fortrinsvis tekstilernes anvendelse, der blev angrebet gennem analysens tematiseringer men med opmærksomhed på sammenhængen mellem tilblivelse og anvendelse.

I kulturanalysen af en særlig spindekultur i 1970’ernes Danmark i mit speciale ”Kvindelighed og håndspinding – en konstrueret lyst?” (Hanghøj, 2000), kunne den uregelmæssigt håndspundne tråd forfølges og opfattes som den befriede tråd, en frigørelsesproces, der gik igen i 70’er kulturens frisættelse af kvindeligheden, i tekstilkunstens kvindebillede, i ordensprincipperne for det tilsyneladende kaos på en dansk højskoles tekstilværksted, i tidens fag – og kvindelitteratur samt i materialets placering mellem natur og kultur. Befrielsesprincippet blev på den måde forfulgt gennem tematiseringer som køn, kaos og orden, arbejde, natur og kultur. Det var i nævnte undersøgelse tekstilets tilblivelse, der stod i fokus.

Ehn og Löfgrens kulturanalyse lægger op til narrative stemnings- og oplevelsesbeskrivelse som første trin i den fænomenologiske indgang til den kultur, man ønsker at udforske via dens materialitet. Kulturgruppens grænser søges bl.a. gennem kontrastering og gennem opsporing af modkulturer. Dernæst vælges nogle relevante tematiseringer til beskrivelse og analyse. Det kan som nævnt være kulturens opfattelse af køn, kaos, orden, arbejde, natur og kultur eller andet – der kan opstilles en søgeliste og der vælges emner og kategorier ud fra problematiseringens art – hvad er problemet, hvad vil du vide?

Jeg supplerer kulturanalysen med min egen ramme for undersøgelser af håndgjorte genstandes materialitet ved at opdele forskningsfeltet ud fra genstandens tilblivelse, anvendelse og tilstedeværelse (Hanghøj, 2007; Kaukinen, 2009, s. 61–68). Tre tilstande, der har forbindelse med hinanden og kan analyseres både adskilte og som en helhed. Idet hele taget ønsker jeg at pege på en metode, der angriber problemet og artefaktet fra rigtig mange sider. Hvis én vej opgives må man udfordre sin videnskabelige fantasi og finde en anden vej ind i undersøgelsens uforudsigelige univers.

Afdækningen af en kulturs rodtråde som et genkendeligt netværk eller mønster, der gentager sig gennem kulturens enkeltdele, har træk tilfælles med aktør-netværk-teoriens ønske om at forfølge aktørernes spor i et todimensionalt netværk, og titlens opfordring om at følge genstandens spor er netop hentet fra den franske filosof og antropolog Bruno Latours metodiske udlægning af aktør-netværk-teorien, også kaldet ANT (Latour, 2005), som i meget korte træk henviser til en sporing af en aktørs rolle og forbindelser med andre aktører indenfor et socialt netværk. ”Følg tingene selv”, gentager Latour ofte i sine publikationer.

En aktør kan indenfor ANT karakteriseres som både human og inhuman. Til de inhumane aktører hører bl.a. genstande og artefakter, som tilkendes en vis grad af handlepotentiale. ”Objects too have agency” siger Latour (Latour, 2005, s. 63–86; Hanghøj, 2007, s. 17–26; Hanghøj, 2009) og hentyder til at genstande ikke skal opfattes som intentionelle selvstyrende aktører, men at de gør en forskel i de sammenhænge, hvori de medtænkes og påvirker de handlinger, de indgår i. Objekters aktivitet tages seriøst og opfattes som sidestillet med menneskelige aktørers aktivitet, og dette er et opløftende og udfordrende teoretisk greb set i en materiel-kulturel læringssammenhæng.

Latours styrke – og måske svaghed – ligger i måden at opstille netværk på. Han opfordrer forskeren til at opstille netværk med mennesker og ting som aktører i en todimensional flad socialstruktur, et horisontalt udsnit af verden, hvor de lokale og globale aktører alle er til stede side om side i en vedvarende proces og påvirker hinanden i et socialt netværk – med relationer til andre tider og andre steder (Latour, 2005, s. 166–172). Her kan forbindelser og ”transportmidler” mellem de enkelte aktører forfølges. Her er det for så vidt ikke de enkelte aktører, der er interessante, men forbindelserne imellem dem, der highlightes.

Om den metodiske vej til afdækning af de enkelte aktørers rolle og relationerne imellem dem, siger Latour bl.a. ”...we follow the actors’ own ways and begin our travels by the traces left behind by the activity of forming and dismantling groups” (Latour, 2005, s. 29)

Latour taler indenfor ANT – terminologi ikke direkte om praksisfællesskaber eller kulturer, men i stedet om grupper og sociale netværk, og her er et af hans forskningsprincipper, at en gruppes grænser ikke på forhånd er antaget, men står åbne, samt at det ikke på forhånd er bestemt af forskeren, hvem der udgør gruppens medlemmer, således at det sociale netværk netop befinder sig i en ikke-endergyldig, ikke-definitiv og ikke-afsluttet dannelsesproces (Latour, 2005, s. 21–42) hvor gruppen både kan være under udvikling og under afvikling. En kulturanalytisk narrativ angrebsmåde i kombination med aktør-netværk-teorien, ANT (Latour,

2005), er et anvendeligt metodisk redskab i jagten på artefaktets læringsmæssige spor.

Ofte defineres og fastholdes en gruppes grænser for hurtigt i en forskningssituation, mener Latour, idet åbenheden for ”det uventede” på den måde blændes. Risikoen ligger i, at gruppens grænser tages for givet og fremstår som en indiskutabel og uproblematisk enhed. Denne kritiske tilgang er i mine øjne vigtig, idet der på den måde kan gøres op med selvfølgeligheder og inddrages nye perspektiver og nye aktører til belysning af netværket; men i visse forskningssammenhænge kan der også være problematik forbundet med det uendelige og ikke-afsluttede netværk, hvilket jeg vil påpege i afsnittet Reflektion.

Insamling och empiri

For at have en mere konkret materielkulturel ramme og et praksisfællesskab at eksemplificere ud fra og at søge spor i, skærer jeg en lille del ud af en undersøgelse fra 2007 om den konstituerende sofapude (Hanghøj, 2007). En af de kulturanalytiske angrebsmåder, som Ehn og Löfgren anbefaler, er kontrastering. I undersøgelsen blev der bl.a. udvalgt to forskellige kontrasterende dagligstuer, tilhørende to forskellige, men jævnaldrende håndarbejds lærere, begge født omkring 1920, husflidslærer Johanne Jørgensen og højskolelærer Edith Bukh. Kvinderne havde rod i to forskellige måder at blive uddannet på, de tilhørte to forskellige undervisnings- og praksisfællesskaber, som havde forskellige holdninger til fagmetodik indenfor håndarbejde, og de havde levet deres lange liv indenfor to forskellige kvindelivsformer og livsfællesskaber med forskelle i både har-kultur og er-i-kultur (Halvorsen, 2004). Dog viste det sig, at de havde nogle fælles referencepunkter der, hvor den danske husflidsbevægelse mødte den danske højskolebevægelse, hvilket bl.a. skete i kredsen omkring Den danske Husflids-højskole i Kerteminde.

De fotografiske gengivelser (Figur 1 og Figur 2 her i artiklen) af de to stuers sofahjørner er ikke tænkt som kuriositeter, men betragtes her som empiriske arbejdsfelter, hvor der kan søges efter spor i artefakterne og deres kontekst. Det kan være spor efter den didaktik, der ligger forud for disse to kvinders uddannelse og dannelse indenfor håndarbejde og æstetik, det kan være håndværksmæssige spor efter valg og fravalg af fagmetodik relateret til deres forskellige uddannelser og undervisningspraksisser, og endelig kan det være spor efter den læring de to kvinder har bragt med sig fra deres undervisningsmæssige praksisfællesskab til de livsfællesskaber, de siden har været en del af. Samtidig er stuerne tekstiler og andre artefakter udgangspunkt for de samtaler, der blev foretaget med kvinderne. Samtalerne kan karakteriseres som halvstrukturerede livsverdensinterview , ”et

*Følg genstandens læringsspor
– fra praksisfællesskab til livsfællesskab*

interview der har til formål at indhente beskrivelser af den interviewedes livsverden med henblik på at fortolke betydninger af de beskrevne fænomener” (Kvale, 2001, s. 19–24). I interviewene blev der åbnet for et fortællerum med plads til at informanten kunne tale sig selv og de handlinger frem, som hun opfattede som betydningsfulde for hende selv, indenfor den kontekst undersøgelsen bevægede sig indenfor (Hanghøj, 2007, s. 41–49).

Hvis man betragter stuerne og deres indhold af artefakter isolerede, er der tale om små netværk, der i fotografiets afgrænsning tilsyneladende udelukkende består af inhumane aktører. Latour ville dog ikke standse her, men straks søge forbindelser mellem det lokale og det globale og sætte dette lille lokale netværk ind i et større og mere globalt netværk med endnu flere aktører, hvor det oprindelige lokale netværk dog stadig havde betydning og berettigelse på lige fod med det globale. Der ville hurtigt blive tilføjet humane aktører, mennesker, til netværket, såsom de valgte informanter som både er stuernes beboere og ophavskvinder til stuernes boligtekstiler; og de boligtekstiler, der er blevet til i undervisningsmæssig eller uddannelsesmæssig sammenhæng, vil pege ud ad på nye relationer til de praksisfællesskaber og sociale rum, hvor boligtekstilerne blev til eller på de æstetiske idealer tekstilerne er rundet af.

Figur 1. Johannes stue 2004

*Følg genstandens læringsspor
– fra praksisfælleskab til livsfællesskab*

Figur 2. Ediths stue 2004

Resultatbeskrivning

I dette afsnit vil der forekomme nogle længere tekstudsnit *i kursiv*. De er markeret sådan, fordi de har en fortællende karakter i modsætning til den analyserende tekst, der følger efter. Det er en kulturanalytisk angrebsmåde, der på en narrativ og fænomenologisk måde prøver at indkredse det materielles betydninger ud fra forskerens og informanternes oplevelser af tingene selv, af fænomener og stemninger (Frykman & Gilje, 2003). De kan også opfattes som læringsfortællinger, der som forskningsmateriale har lighed med det ustrukturerede livsverdensinterview, hvor informanten fortæller sig selv frem, og opfattet som selvbiografisk materiale giver grundlag for forskning i et livslangt perspektiv. I læringsfortællinger kan fortælleren beskrive læring, udvælge erfaringer, danne forbindelser mellem dem og selv tillægge dem mening. Livsforløbet er udgangspunktet (Laginder & Stenöien, 2009, s. 67)

De to viste stuer har som sagt nogle få krydsfelter og forbindelser i informanternes uddannelsesmæssige baggrunde, som viser sig, når de inhumane aktører, boligtekstilerne, udsættes for analyse i sammenhæng med de humane aktørers, kvindernes fortællinger. Man kan altså forestille sig et fællesnetværk for de to

kvinder, men set i dette større fællesnetværk er der fare for, at diversiteterne drukner, og at forskellene mellem brud og tilpasninger til fx æstetiske idealer ikke bliver synlige. Latour interesserer sig som sagt ikke så meget for den enkelte aktør, men mere for relationerne imellem dem, og så er der fare for at visse informationer går tabt. Latours netværkstænkning har dog nogle kvaliteter, der beriger forståelsen af den mangfoldighed af aktører, der påvirker en læringsproces og jeg vil i det følgende dels følge Latours netværkstænkning, men også bryde med den, idet jeg går ned i en tættere beskrivelse af den ene informant.

Netværket kan i læringsammenhæng opfattes som et formidlingsnetværk til afdækning af de forbindelser, der er mellem formidlere, artefakter og andre lokale og globale aktører i de praksis sammenhænge, hvor nogen ønsker at lære nogen andre noget – dvs. ønsker at forandre deres evne til at deltage, høre til, forhandle mening. Og her kan både forventede og uventede aktører dukke op. Der fokuseres her på aktører, der med Latours ord fungerer som *articulators* og *lokalizers*, dvs. *de eller det der artikulerer og stedfæster noget*. (Latour, 2005, s. 193–195; Hanghøj, 2007, s. 169–175). En sådan articulator var Charlotte Rud (1906–1993), en af de lærere både Edith og Johanne mødte i deres uddannelsesforløb til lærere. Edith blev stærkt knyttet til hende, mens Johanne kun mødte hende kort. Charlotte Rud var en articulator, der satte spor hos begge de nævnte kvinder i den del af uddannelsesnetværket, som de havde tilfælles. I Charlotte Ruds egenskab af både underviser og forretningskvinde indenfor den nu historiske organisation Højskolernes Håndarbejde, artikulerede og stedfæstede hun i samarbejde med andre højskolekvinder en særlig funktionalistisk æstetik indenfor håndarbejde. Hun ordsatte enkelhedens æstetik og kønnethed gennem undervisning, artikler og fagbøger og materialiserede den gennem salg af mønstre og materialer (Hanghøj, 2007, s. 89–99). Under tilblivelsen af et håndværksmæssigt produkt, fx en håndvævet pude, er der mange valg og fravalg at foretage undervejs mht. materialer, teknikker, farver og komposition samt forholdet mellem disse, og i det nu historiske uddannelsesforløb Johanne Jørgensen gennemgik, var Charlotte Rud én af de articulators, der ud fra sin egen professionalisering og ideologiske og æstetiske dannelse opstillede mange idealer for, hvad der var rigtigt og forkert i forhold til disse valg. Johanne Jørgensen mødte under et kursusforløb modstand netop hos denne underviser i forhold til farvevalg. Denne diskrepans fremgår af følgende læringsfortælling som er resultatet af et besøg og et interview i Johanne Jørgensens stue (Figur 2) i 2004, hvor der blev søgt efter læringsmæssige spor i stuens håndgjorte boligtekstiler kombineret med de oplysninger og refleksioner interviewet bidrog med:

*Følg genstandens læringsspor
– fra praksisfælleskab til livsfællesskab*

I Johanne Jørgensens stue i Gislev står sofapuderne ligeså tæt som alle de små nipsting og pyntegenstande af træ, plastik og porcelæn på hylder og på borde og som stramajbroderierne på væggene. Vaser fyldt med tørrede eller kunstige blomster veksler med forskellige souvenirs samt løvsavsarbejder udført af ægtemanden. Johanne Jørgensen og hendes mand flyttede i sin tid fra en gård til en mindre ældrebolig, og næsten alle møbler, tekstiler og pynteting er flyttet med. Teaktræsmøblerne står tæt. Der er mange puder i den lille sribede sofa og på alle stolesæder i stuen. Sofaen står op ad en væg og puderne er placeret på både sæder, armlæn og sofaryggens øverste kant sammen med håndstrikkede bamser og tøjdyr. Enkelte puder er vævede i brune, gyldne og grønne striber, men størstedelen er broderede og optræder i en mangfoldighed af materialer, farver og motiver, alle broderede af Johanne Jørgensen gennem et langt liv. En enkelt pude er broderet med alle fornavnene på et hold af kvinder, som Johanne Jørgensen har undervist på aftenskole i 1950'erne. Navnene er omkranset af ordene: ”Fliden nytter tiden – tiden lønner fliden.

Johanne Jørgensen er uddannet husflidslærer på basis af et tre uger langt kursus i 1949 på Landshusflidsskolen i Kalundborg samt en lang række lærerkurser i årene 195 –1983. Hun deltog bl.a. i et vævekursus hos Charlotte Rud en sommer på Den danske Husflidshøjskole først i 1960'erne, men både i materialer, broderiteknik, farver og motivvalg og i stuens indretning bryder hun med den forståelse af praksis, der blev lagt op til i kurserne hos Charlotte Rud. Johanne Jørgensen giver udtryk for, at hun forstod praksis. ”Jeg har altid været farveglad” siger hun og fortæller, hvordan hun som kursist hos Charlotte Rud havde valgt nogle meget farvestrålende garner til sin vævning, men blev irettesat af Charlotte Rud, der gjorde hende opmærksom på, at den slags farver kunne hun anvende hjemme i Gislev, men at hun på kurset skulle anvende dæmpede farver, ”jordfarver”, som Johanne Jørgensen selv kalder dem.

Begrundelsen for at bryde med kursets idealer om at bruge dæmpede farver formuleres af Johanne Jørgensen ud fra en selvforståelse af, at hun altid selv har været farveglad. Men der skal kastes et blik på hendes sociale netværk, før der kan findes et svar på, hvorfor hun brød med normen, så hun ifølge Wengers lærings-teori faktisk ikke lærte noget på det pågældende vævekursus. Hun lærte måske nok at anvende en vævs tekniske muligheder, hvilket betød at hun kunne deltage og høre til i nye håndværksmæssige sammenhænge, men hun blev ikke selv forandret, hendes evne til at forhandle mening blev ikke forandret. Selvom hun på selve kurset endte op med at følge underviserens anbefalinger, udviklede hun ikke nye æstetiske praksisser, men fortsatte i sit eget lokale praksisfællesskab og netværk med at forhandle mening gennem håndværksprocesserne på samme måde som hun altid havde gjort. Hendes egne kursister i husflidsforeningen i Gislev blev ikke præsenteret for nye måder at arbejde på eller for andre normer indenfor farvevalg – deres valgmuligheder var begrænsede. Dette understreges, da jeg spørger Johanne Jørgensen om hendes kursister tegnede deres egne broderimønstre på aften-skolekurserne og om de selv havde mulighed for at vælge farverne, hvortil hun lidt

irettesættende svarer: ”Nej, husk på, det var jævne koner, der ikke havde tid til sådan noget. De foretrak at købe færdige pakker med stof, påtegnet mønster og garn”.

Johanne Jørgensen distancerer sig i læringsfortællingen fra de jævne koner og positionerer sig dermed indenfor praksisfællesskabet som den professionelle i forhold til dem, men da hun samtidig har et lokalt livsfællesskab med de samme jævne koner, vælger hun i handling og valg af broderier til egne boligtekstiler og til undervisningen at sidestille sig med dem, og hun fortsætter uforandret sin undervisningspraksis som før vævekurset. Hun antager at kursisterne ikke har tid og lyst til at forandre sig og hun tilpasser sig det lokale netværk og de forventninger, hun mener netværket har til hende. Overraskende nok kan Johanne Jørgensens kursister dermed også betragtes som temmelig styrende og magtfulde *articulators* og *lokalizers*, der i deres forventninger fastholder og stedfæster de traditionelle håndværksmæssige valg og processer og endda holder deres underviser fast i samme.

I den følgende del af læringsfortællingen fremgår det, hvordan hendes egne prioriteter fastholder hende i de relationer, hun har til de såkaldte ”jævne koner” som hun selv kalder sine kursister:

Jeg spørger Johanne Jørgensen, hvilket tekstil i stuen hun synes bedst om. Hun peger på stramajbroderiet, der hænger over sofaen. Det er syet efter en reproduktion af et maleri, omsat til et broderimønster. Johanne Jørgensen har selv syet billedet. En mand og en kvinde sidder udenfor et stråttækt bondehus. Kvinden er iklædt en lang kjole, sjal, langt hvidt forklæde og hvidt hovedtørklæde, hun strikker. Der er blomster og et hvidt stakit i haven, og manden sidder og læser for hende. Der er anvendt mange forskellige farver i broderiet. Mens vi ser på billedet, siger Johanne Jørgensen spontant henvendt til sin mand: ”Det er dig lille far, der sidder og læser for mig”.

Den var den type broderier Charlotte Rud gennem sin undervisning og øvrige virksomhed tog afstand fra, hvad angik både æstetik, teknik og kulturarvsværdi, men det er samtidig den type broderier, som Johanne Jørgensen har syet mange af. Hendes livshistorie som tidligere bondekone fletter sig ind i fortællingen bag og fortællingen om netop den type broderier og de motiver, hun bestilte til sig selv og sine elever på aftenskolen fra en broderiforretning i Nyborg. Her forenes fortællingen om hendes egen fortid som bondekone og forestilling om manden, der læser op for hende med hendes opfattelse af egen faglig professionalisme i en nationalromantisk forforståelse af bondemiljøet. Her er det modstanden mod at forandre sig, der konfigureres socialt med hensyn til praksisser, fællesskaber og

meningsøkonomi, hvor hun fastholder sin identitet frem for at nyskabe den gennem nye måder at arbejde på.

Edith Bukh gennemgik et andet og længerevarende uddannelsesforløb som håndarbejds lærer end Johanne Jørgensen. Men deres uddannelsesnetværk har som sagt en fælles aktør nemlig Charlotte Rud, der var én af de *articulators*, der fulgte Edith Bukh gennem det meste af hendes liv som højskolelærer. Til forskel fra Johanne Jørgensen forandrede Edith Bukh sig gennem de læreprocesser og praksisfællesskaber hun deltog i, ved at acceptere og anvende de æstetiske idealer, hun blev præsenteret for. Hun tilpassede sin evne til at deltage, høre til og forhandle mening i forhold til den danske folkehøjskoles æstetiske og kønnede idealer for håndarbejde i årene fra 1946 og frem til sin pensionering i 1988. Og denne evne blev konfigureret socialt indenfor det livslange netværk, hun indgik i omkring den danske folkehøjskoles internat, hvor hendes praksisfællesskab forenedes med hendes livsfællesskab med hensyn til både praksisser, fællesskaber og meningsøkonomi, hvor den i dag snarere fastholder end skaber hendes professionsidentitet materialiseret gennem hendes boligtekstiler. De læringsspor der findes i hendes håndvævede sofapude er gennemanalyseret i ”Den konstituerende sofapude – materialisering set i et kulturanalytisk perspektiv” (Hanghøj, 2007), hvor de håndværksmæssige delprocesser og valg i forbindelse med tilblivelsen og anvendelsen af en håndvævet sofapude er udsat for detaljerede analyser kombineret med interview af Edith Bukh for derefter at blive indsat i et større ANT-netværk af humane og non-humane aktører, hvor sporene af de æstetiske og kønnede idealer, der ligger bag tilblivelsen og anvendelsen forfølges.

Reflektion

Som nævnt i indledningen fokuserer dette afsnit ikke direkte på reflektion over undersøgelsesresultater, men istedet på refleksioner over metodeanvendelsen i undersøgelsen.

Latours egen metodiske netværkstækning bør i mine øjne suppleres med en metode, der kan fastholde eventuelle kronologiske forløb i tid og rum samt udstyres med en mulighed for at markere mulige og foreløbige grænser for et praksisfællesskab. En løsningsmodel kunne som i denne artikel være tilknytning af narrativer, læringsfortællinger og interview til netværkstækningen, hvor ikke kun forbindelserne mellem aktørerne, men også de enkelte aktører og deres livsfællesskaber tillægges opmærksomhed. Jeg har således to kritikpunkter til Latours netværkstækning set i forhold til at søge håndværksmæssige og læringsmæssige spor. Det første kritikpunkt går på netværkets uendeligheds kriterium.

Hvis der fx søges efter et praksisfællesskabs æstetiske idealer til belysning af den håndværksmæssige læringsproces, søges der som sagt samtidig efter praksisfællesskabets grænser, og hvis de ikke kan kridtes op og placeres i tid og rum, men skal sættes ind i et uendeligt netværk, så opstår der pludselig et problem. For hvordan kan man dokumentere brud på eller tilpasning til idealer i et praksisfællesskab, hvis grænser ikke er trukket op? Og kan man overhovedet tale om et fællesskab, hvis der ikke kan trækkes grænser? Så er alt jo tilladt og alt er muligt, og der er ikke noget at spille bolden op imod! Jeg er enig i at disse grænser kan være mulige, foreløbige og under forandring, men de skal på en eller anden måde kunne markeres, i det øjeblik de forekommer, både i et historisk og nutidigt perspektiv. Latours løsningsforslag er her at opsætte antigrupper (Latour, 2005, s. 32), og denne mulighed er anvendelig, men kræver et udvidet arbejde med opbygning og kontrastering af flere netværk.

Det andet kritikpunkt går på usynligheden af tid og rum i det flade netværk. Håndværks- og læringsprocesser er afhængige af både tid og rum i deres forløb, det er forandringsprocesser hvor et råmateriale forarbejdes og forandres over tid, og når sådanne processer skal planlægges, vurderes og ses retrospektivt, er det ikke ligegyldigt i hvilken rækkefølge de enkelte delprocesser har fundet sted. Også her er der en diskrepans i forhold til Latours måde at opstille netværk på. Forestillingen om det flade netværk uden hensyn til tid og rum er på den ene side velegnet til at medtænke, hvordan tidligere tiders traditioner og idealer stadig kan spille en rolle, fx de kønnede og æstetiske idealer, så de også i nutiden have indflydelse på valg og fravalg af fx materialer, teknikker og design i en håndværksproces; men på den anden side sløres processernes kronologiske og tidsmæssige forholdene sig til hinanden. Når læring opfattes som en forandringsproces er det i mine øjne også en betingelse, at forandringsprocesser kan synliggøres gennem netværket.

Artiklen ”Social Networks and the Creation of The Pitt Rivers Museum”, er skrevet i et samarbejde mellem de tre forfattere Larson og Perch forsker og registrator ved The Pitt Rivers Museum, Oxford, samt Zeitlin, professor i antropologi på University of Kent at Canterbury (Larson, Perch & Zeitlin, 2007). Et kritikpunkt af ANT lånt fra den engelske artikel betoner, at alle aktører samt alle forbindelser mellem aktører synes at have lige stor vægt i det flade ANT netværk. Latour ønsker på flere måder, at vise det lokales indflydelse på det globale og synliggøre de små aktører og deres ligeværdighed med de større, hvilket den flade dimension understreger. Men hvis man i en historisk sammenhæng vil fremhæve en særlig aktiv eller betydningsfuld aktør, human eller inhuman, så kan aktøren i mine øjne kun visualiseres og synliggøres ved at supplere netværket med fortælling om den enkelte set i et kulturanalytisk perspektiv, som det er gjort her i artiklen.

I denne Techneartikels optik er det vigtigt at understrege, at man med netværksmetoden nok kan forfølge og indfange spor efter både artefakter og mennesker. Men det er netop kun spor, som derefter lægger op til videre beskrivelse, analyse og narrativer eller læringsfortællinger omkring genstandenes rolle fx i læringsforhold. Metoden kan lige frem være en vigtig inspirationsindikator til at medregne de forhold, materielle eller immaterielle, der ikke traditionelt opfattes som ramme-faktorer i læringstænkning og som kan forene og fastholde relationer i praksis-fællesskaber med relationer i livsfællesskaber.

Jeg vil derfor give de engelske artikelforfattere Larson, Perch og Zeitlin (2007) ret i, at netværket ikke kan stå alene. Kvaliteten afhænger af den videre forskning, som netværket genererer. En netværksoptegnelse er ikke et slutprodukt, men en simplificeret gengivelse af relationer, der bør uddybes og kombineres med det narrative, dvs. med fortællingen om den enkelte aktør og om de enkelte forbindelser, således at processer i tid og rum kan synliggøres indenfor de foreløbige grænser, som de enkelte praksis- og livsfællesskaber danner. På den måde kan lærings- og håndværksprocesser set som forandringsprocesser i tid og rum også blive synlige og indsættes i ANT's netværkstænkning med påvisning af de socialt konfigurerede forbindelser, der findes mellem praksisfællesskaber og livsfællesskaber.

Referenser

- Ehn, Billy & Löfgren, O. (2001/2004). *Kulturanalyser*. Malmø: Gleerups Förlag.
- Frykman, J. & Gilje, N. (Red.). (2003). *Being There – New Perspectives on Phenomenology and The Analysis of Culture*. Lund: Nordic Academic Press.
- Halvorsen, E.-M. (2004). *Kultur og individ. Kulturpedagogiske perspektiv på kulturforståelse, kulturprocesser og identitet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hanghøj, S. (1996). Bordløbere og kvindeliv 1940–1965 – eller historien om hvordan et ringeagtet og overset hverdagsfænomen fik nyt liv og betydning. *Husflid*. 6, s. 173–175.
- Hanghøj, S. & Bjerre, A. (2000). *Kvindelighed og håndspinding: en konstrueret lyst?* (Specialeafhandling). København: Danmarks Lærerhøjskole.
- Hanghøj, S. & Bjerre, A. (2007). *Den konstituerende sofapude – materialisering set i et kulturanalytisk perspektiv* (Ph.d.-afhandling). København: Danmarks Pædagogiske Universitetsskole. (pdf. fra <http://www.dragt.dk/litteratur/>).
- Hanghøj, S. & Bjerre, A. (2009). Kropsviden. Et handlingsorienteret professionaliseringsbegreb set fra det tekstile felt. I *Krop, Kultur & Kundskaber*

*Følg genstandens læringsspor
– fra praksisfællesskab til livsfællesskab*

- (Cursiv nr. 4 s. 23–39). København: Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet, Institut for didaktik.
- Kaukinen, L. (Eds.). (2009). *Proceedings of the Crafticulation & Education Conference* (Techne Series, Research in Sloyd Education and Crafts Science A: 14/2009). Helsinki, Finland: NordFo.
- Kvale, S. (2001). *Interview. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. København: Hans Reitzel.
- Kragelund, M. (Red.). (2004). *Tingenes fortællinger – om at lære det gode liv*. København: Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.
- Laginder, A.-M. & Stenöien, J. M. (2009). I spenningsfeltet mellom individ og kultur. I Thommesen, T. (Red.). (2009). *Liv og lære. Om læring i liv med dans, husflid og bygningsvern*, s.65–83 Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- Larson, F., Perch, A. & Zeitlin, D. (2007). Social Networks and the Creation of The Pitt Rivers Museum. *Journal of Material Culture*, 12, 3, 211–239. Sage Publications.
- Latour, B. (2005). *Reassembling the Social*. Oxford University Press.
- Søndergaard, D. M. (2000). Destabiliserende diskursanalyse: veje ind i post-strukturalistisk inspireret empirisk forskning. I H. Haavind (Red.), *Kjøn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*, 60–104. Gyldendal: Norsk Forlag Akademisk.
- Wenger, E. (2006). *Praksisfællesskaber. Læring, mening og identitet*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Sara Hanghøj*, PhD, materiell kultur och lärande, Danmarks Pædagogiske Universitetsskole (DPU) vid Århus Universitet, 2007. Hanghøjs doktorsavhandling bär titeln ”Den konstituerende sofapude – materialisering set i et kulturanalytisk perspektiv”. Efter att ha undervisat på DPU 2007–2009 verkar Hanghøj som museipedagog vid Østfyns Museer.

*Følg genstandens læringsspor
– fra praksisfælleskab til livsfællesskab*